

יעקב לויפר

יתד ותנועה

בימינו נשמעות מילים אלו כלקוחות מן המציאות הפוליטית. אבל אנו הולכים לעסוק בהן בהקשר אחר לגמרי; בעולם השירה והפיוט של רבותינו הראשונים בו אנו פוגשים במיוחד בתקופת ירח האיתנים - משמשים מושגים אלו בהוראות אחרות, ננסה לפתוח צוהר כל שהוא לעולם רחב מימדים זה.

המבנה של שיר או 'פיוט' כפי שהוא נקרא בלשון חז"ל - השתנה במהלך הדורות; הדוגמאות של שירה הנמצאות במקרא אינן כתובות בחרוזים. את החרוז אנו פוגשים לראשונה כמדומה בפיוטיו של רבי אלעזר הקליר שהוא הקדום שבפייטנים או מן הקדומים שבהם.

אבל במאמר זה אנו הולכים לעסוק במבנה שנתחדש על ידי הראשונים שחיו בארצות ערב והכירו מן השירה הערבית את שיריהם הבנויים לפי משקל. הם העתיקו את הרעיון הזה לשירים בעברית, ופיתחו אותו לשיאים חדשים. בתחום זה עסקו לא רק קדמונים כגון רבי שמואל הנגיד, ראב"ע, רבי שלמה בן גבירול, ועוד הרבה שהיו בעלי אומנות מובהקים בתחום זה - אלא גם ראשונים המוכרים לנו בעיקר ממצולות ים התלמוד; ראשונים כגון הרמ"ה, בעל המאור והרמב"ן - כתבו שירים לפי משקל. אפשר לראות זאת בהקדמות בחרוזים של בעל המאור והרמב"ן המודפסות בכל ש"ס בתחילת הרי"ף של מסכת ברכות.

השיר בעל המשקל הוא מאפיין בולט של המשוררים והפייטנים מארצות בהם שלטו הערבים. לכן אצל הפייטנים הראשונים מארצות אשכנז וצרפת לא ימצאו שירים כאלו.

ובכן, מה זה שיר על פי משקל? זהו שיר הבנוי על אמת מידה המחייבת לא רק שהשורות יתחרזו אחת עם השניה, אלא גם שכל שורה תהיה בנויה מאותו מספר של הברות.

לשם הבהרת הענין נקדים הקדמה קצרה:

כל מלה שאנו אומרים מורכבת מהברה אחת או מספר הברות, וזה דבר שכל אחד יכול להרגיש בעצמו. המלה אָמֵן מורכבת משני הברות: אָ - מֵן, המלה אַבְרָהָם מורכבת משלוש הברות: אַבְ - רָ - הֵם. ואילו מלה ארוכה כמו שְׁבוּעוֹתֵיכֶם מורכבת מחמש הברות: שְׁ - בּוּ - עוֹ - תִּי - כֶם. זוהי כמדומה המלה הארוכה ביותר במקרא מבחינת הברות. אפילו מלה מרובת אותיות כמו אֶחָדָשׁ דָּרְפָנִים שבמגילת אסתר היא סך הכל בת שלש הברות: אֶחָדָשׁ - דָּרְ - פָּנִים, ומבחינת מספר הברות היא שווה למלה כמו יָכֹלִי.

ומלה זו מזקיקה אותנו להגדרה נוספת: מדוע להחשיב את 'אֶחָדָשׁ' כהברה אחת, ולא לחלק אֶ - חָדָשׁ? התשובה היא שהאלף של אֶחָדָשׁ נקודה בחטף פתח. וחטפים, כמו גם שָׁנָא נָע, אינם יכולים להחשב כהברה. הם נספחים להברה כל שהיא, ותמיד מלפניה. זוהי בעצם הגדרתו של השָׁנָא - הוא נספח שאינו יכול לעמוד בפני עצמו. שוא נע או חטף נספחים תמיד אל תחילת ההברה, ושוא נח לעולם סוגר את ההברה ואינו יכול להופיע מלפניה. אם נתבונן שוב בהברה אֶחָדָשׁ נראה שהיא נפתחת באות א' המנוקדת בחטף, ו'נסגרת' באות ש' המנוקדת בשוא נח. כהאי גוונא ביחס להברה פָּנִים: הפ' המנוקדת בשוא נע פותחת את ההברה, והמ' הסופית שהיא בשוא נח - סוגרת אותה.

יש לנו איפוא שני סוגים של הברות; הברה קצרה המורכבת מאות או שתי אותיות בלבד, והברה שנספח לה שוא נע או חטף מלפניה. שזו הברה ארוכה יותר, כעין הברה וחצי. ההברה הקצרה נקראה בפי

הקדמונים 'תנועה' על שם שהיא מכילה תנועה אחת בלבד. וההברה הפותחת בשוא נע, נקראת 'יתד' [לא נתברר לי טעמו של השם הזה].

למעשה היה אפשר לחלק גם בין הברה סגורה לבין הברה פתוחה [לדוגמא: במלה אָב - בָּ - הֶם - הַהֲבֵרוֹת 'אָב' ו'הֶם' הן הברות סגורות המסתיימות באות שואית, ואילו 'בָּ' היא הברה פתוחה שאינה מסתיימת באות שואית] וכן בין הברה מוטעמת להברה לא מוטעמת, או בין הברה המונעת בתנועה גדולה לבין הברה המונעת בתנועה קטנה [קמץ גדול צירי וחולם הם תנועות גדולות, לעומת פתח וסגול שהן תנועות קטנות]. לכל ההבדלים האלו יש משקל רב בתורת הניקוד והטעמים, אבל לענין השירה במשקל הם לא משנים. מסתבר שהסיבה היא משום שכללי השירה במשקל נוצקו באופן מלאכותי, ואין הם חלק מדקדוק לשון הקודש שנמסר מדור לדור. על כן הם עוצבו באופן שיצור מסגרת מחייבת, אך לא כזו שתהפוך את החריזה במשקל למשהו כמעט בלתי אפשרי.

זהו בעצם כל מה שצריך לדעת כדי להבין באופן בסיסי את הרעיון של שירה לפי משקל; הכלל שחריזה זו מציבה לפני המשורר הוא שכל שורה או צלע תהיה שווה במספר הברותיה, וכמו כן - שההברות תהיינה מקבילות בגודלן. כנגד כל 'יתד' בשורה א' צריכה לבוא יתד באותו מקום בשורה ב', וכנגד כל תנועה בשורה א' צריכה לבוא תנועה בשורה המקבילה.

ניקח לדוגמא את השיר 'אדון עולם' המוכר לכולנו. שיר זה בנוי במשקל של יתד ושתי תנועות בכל צלע [ובכל שורה ישנן שני בתים המורכבים כל אחד משתי צלעות]. נדגים זאת בטבלה:

יתד	תנועה	תנועה	יתד	תנועה	תנועה	יתד	תנועה	תנועה	יתד	תנועה	תנועה	יתד	תנועה	תנועה
אָדוֹן	עו	לֵם	אֲשֶׁר	מְ	לֵךְ	בָּטָ	רֶם	כָּל	יָצִיר	נָבֹ	רָא	לֵעֵת	נָעַ	שָׁה
בָּטָ	רֶם	כָּל	יָצִיר	נָבֹ	רָא	לֵעֵת	נָעַ	שָׁה	בָּטָ	רֶם	כָּל	יָצִיר	נָבֹ	רָא

אפשר להִנָּכח שכל משבצת בטור של 'יתד' פותחת בשוא נע או חטף. משקל זה הוא משקל נפוץ ונוח והרבה שירים משתמשים בו, דוגמת השיר היוקד 'לך א-לי תשוקתי' של רבי אברהם אבן עזרא שגם הוא בנוי על אותה מתכונת:

לֵךְ א-לי תְּשׁוּקָתִי / בָּבֶל חֲשָׁקִי וְאַהֲבָתִי.
 לֵךְ לִבִּי וְכִלְיוֹתִי / לֵךְ רוּחִי וְנִשְׁמָתִי.
 לֵךְ יָדִי לֵךְ כְּגִלִּי / וּמִמֶּנִּי הִיא תְּכֻנָּתִי.
 לֵךְ עֲצָמִי לֵךְ דָּמִי / וְעוֹרִי עִם גּוֹנֵתִי.

הדגשנו באות עבה כמה הברות מתוך השירים דלעיל כדי לעמוד על נקודה חשובה; מתוך ששיר עם משקל הוא בעצם הכנסת החריזה בסד, שכן מילים שיכולות להיות מתאימות מאוד מבחינת התוכן - לא יוכלו להשתבץ בשיר אם אינן מתאימות למשקל, על כן היו מקומות שמחברי השיר 'הגמישו' את כללי הניקוד מחמת לחץ המשקל. אבל על פי רוב הם ניצלו את מה שאפשר להגדיר 'פרצות בחוק', ולא שברו את כללי הניקוד ללא היתר.

ב'לֵעֵת נִעְשָׂה' שבשיר אדון עולם ניקדנו את הע' בשוא נח, ולא בחטף פתח כפי שכתוב בסידורים. וזאת משום שהמשקל של השיר אינו מאפשר שהע' תהיה נקודה בחטף פתח, כי אז במקום שתי תנועות, יהיו תנועה ויתד: נ - נִעְשָׂה, וזה ישבור את משקל השיר. לכן הניקוד שהתכוון לו המחבר הוא נָעַ - שָׁה. והמלה נחלקת לשתי הברות. וכנ"ל ביחס ל'אַהֲבָתִי' שבשירו של ראב"ע. אם ננקד כרגיל וְאַהֲבָתִי נקבל יתד אחרי יתד: נָא - הֶבֶ - תִּי, דבר שאינו קיים במשקל השיר הזה [וכמעט שאינו קיים כלל].

דוגמא כגון זו היא דוגמא קלאסית לשינוי הכללים שאינו 'עברה על החוק'. שכן מעיקר הדין היתה העין באמת צריכה לבוא בשוא נח במלה נַעֲשֶׂה, כמו במלים נִרְאָה, נִגְלָה, נִתְבָּא. הסיבה לכך שיש חטף פתח תחת הע' היא משום שהאותיות הגרוניות [במיוחד אה"ע] קשות להגייה, ונוח יותר איפוא להגות אותן בתנועה מאשר בשוא נח שהוא עיצור, לכן הופך השוא הנח שתחת העין לחטף פתח כדי להקל על הקריאה. [אפשר לנסות להגיד את תַעֲמִעֵנו שב'אשמנו' בהגיית הע' כפי שהיא באמת ובשואים נחים כדי להוכיח כמה קשה להגות ע' שואית. לנו האשכנזים אין בעיה... אנו אומרים תַתְּנוּ, או לכל היותר תַאֲתְנוּ וחסל. אולם מי שמבטא את הע' כהלכה יתקשה מאוד להגות מלה כגון זו]

נדון דנן הוא דוגמה בולטת עד כמה מתחשבת מסורת הניקוד שבידינו עם האותיות הגרוניות. ניקוד נַעֲשֶׂה במקום נַעֲשֶׂה או אֶהְרֹן במקום אֶהְרֹן הוא בעצם חריגה מכללי הדקדוק, כי זה גורם שהחלוקה להברות משתנה: במקום אֶהְ - רֹן שבו הה' משתייכת להברה הראשונה וסוגרת אותה, אנו אומרים אֶ - הָרֹן, מצרפים את הה' להברה השניה ומשאירים את הא' מיותרת. וזו בעיה - שכן הא' מנוקדת בפתח, וכלל הוא שפתח אינו יכול לבוא בהברה פתוחה כשאינה מוטעמת, אלא שבא הקושי במבטא ו'כפף' את כללי הדקדוק. [ואכן מכללי הטעמים (כמו הכלל של 'נסוג אחור') מוכח שלענינים מסויימים נחשב החטף הזה כשוא נח ולא כשוא נע 'אמיתי', כי באמת לפי הכללים אין כאן מקום לשוא נע. מעניין גם לציין שבתרגום של התימנים אין כמעט חטפים, ומקרים כגון אלו שציינתי מנוקדים בדרך כלל בשוא נח].

מה שעשו הקדמונים הוא בעצם 'להחזיר את המצב לקדמותו' ולהתייחס למלה הזו כאילו באמת יש כאן שוא נח. שכן כאמור, לולא הקושי במבטא היה כאן באמת שוא נח. ואפילו במקרא מוצאים פה ושם שאות גרונית נשארת עם השוא הנח ואינה הופכת לשוא נע. דוגמת נַעֲלָם (ויקרא ד יג), מַעֲשֶׂר (שם כז ל), אַעֲבֹד (דברים ג כה), לַמַּעֲיָנו (תהלים קיד ח), בְּמַעֲגָלִי (תהלים כג ג), נֶאֱדָר (שמות טו יא) יֶאֱשָׁמוּ - (תהלים לד כב-כג), פְּדֵהָאֵל (במדבר לד כח). כל אלו ודומיהן הן בשואים נחים, ורוב בעלי הקריאה והתפילה אכן אינם מצליחים לקרוא זאת ו'מוחקים' את האות הגרונית, או שהם קוראים אותה בתנועות אחרות. דוגמת נֶאֱדָר אַעֲבֹד לַמַּעֲיָנו וכדומה.

בדומה לכך הוא הניקוד וּמַמְךָ היא תְּכוּנָתִי בשירו של ראב"ע, הניקוד הנכון הוא מַמְךָ, אך מכיון שזה היה גורם ליתד במקום שצריך תנועה, ניקד ראב"ע את המלה הזו על דרך 'לך' 'כך'.

בעל המחבר של 'אדון עולם' הגדיל לעשות, וכתב: וְאַחֲרֵי כִּלּוֹת הַכֹּל. לְבִדּוֹ מְלוֹךְ נוֹכָא. [הצלעות מסתיימות באמצע המלה במקומות המסומנים בלוכסנים (דבר נפוץ מאוד בשירים ממושקלים)] המחבר 'הפך' את השואים של 'כילות' ושל 'מלוך' לשואים נעים - אף שהם שואים נחים לפי הכללים. חריגה מעין זו נדירה אצל מחברי השירים, כיון שאין שום 'פירצה' בכללי הדקדוק שתאפשר זאת.

ומעניין לציין שבסידורי עדות המזרח ישנם בתים נוספים בשיר 'אדון עולם', ואפשר לראות על חלק מהם שלא יצאו מתחת יד המחבר כי אין שם הקפדה על משקל השיר:

וְהוּא אֶחָד נְאִין שְׁנִי. לְהַמְשִׁילוֹ וּלְהַחְבִּירָה - נוספה כאן ו'ו': 'ולהחבירה' והיא שוברת את המשקל.

בְּלִי עֶרֶךְ בְּלִי דְמִיּוֹן. בְּלִי שְׁנוֹי וּתְמוּרָה - שורה חדשה לגמרי, המלה 'ותמורה' אינה לפי המשקל.

בְּלִי חֲבוּר בְּלִי פְרוּד. גְּדוֹל כֹּחַ וּגְבוּרָה - כנ"ל בשורה זו, המלה 'וגבורה' אינה לפי המשקל.

בְּמִקְדָּשׁוֹ תִּגַּל נִפְשִׁי. מְשִׁיחֵנוּ יִשְׁלַח מְהֵרָה - המילים המודגשות אינן לפי המשקל

וְאֵז נֶשִׁיר בְּבֵית קִדְשִׁי. אֲמֵן אֲמֵן שֵׁם הַנוֹכָא - כנ"ל.

משקלים שונים

משקל זה הוא אחד מני עשרות ויותר משקלים שונים חלקם פשוטים וחלקם מורכבים מאוד. ראב"ע מקדיש בספרו 'צחות' פרק שלם בו הוא מפרט משקלים שונים, ומעניין לצטט את התייחסותו לשאלה שהוא מציג שם:

**אולי יטעון טוען לאמר מה טעם להיות המשקלים כאשר אמרת, והנה אני
אעשה משקלים אין קץ להם, כי אשים יתד אחרי יתד, ואוסיף או אגרע? אולי זה
הטוען יקיץ משנת אוולתו וילמד חכמת הערביים, אז ידע בראיות גמורות למה
נבחרו אלה המשקלים ולא אחרים ותנוח דעתו עליו.**

כלומר, אין להניח שאם אך נשמור על הכלל שהשורות תהיינה מקבילות יתד מול יתד ותנועה מול תנועה - רשאים אנו לחרוז ככל העולה על רוחנו, משום שלשירים יש מקצב מסוים ולא כל חריזה של יתדות ותנועות יכולה להתאים.

הכללים הנלמדים מהפיוטים

שירים לפי משקל יכולים ללמד אותנו הרבה. זולת העובדה שהמשקל יכול לעתים קרובות לברר את הנוסחה הנכונה [כמו למשל, בדוגמה שהבאנו מהבתים שנוספו ל'אדון עולם'], נביא כאן עוד דוגמא למה שיכול השיר במשקל ללמד אותנו:

כפי שהזכרנו לעיל, ישנם שני סוגי שואים: שוא נע - ושוא נח. ישנם חמשה כללים לקביעת השוא אם הוא נע או נח, והמדקדק המפורסם רבי אליהו בחור נתן בהם סימן מוצלח: אבגד"ה.

א. שוא המופיע בתחילת מלה הוא נע (א = ראשון).

ב. השוא השני מתוך שנים רצופים - כמו במלה נְגַמְרוּ - הוא נע (ב = שני).

ג. השוא הבא אחרי תנועה גדולה הוא נע (ג = גדולה).

ד. השוא הבא תחת אות דגושה הוא נע (ד = דגושה).

ה. כלל הדומות; שתי אותיות דומות שהראשונה נקודה בשוא - יהיה השוא נע, כמו במלה רְבָבוֹת, הֶרְבִּי, חֲלָלִי (ה = הדומות). כלל זה נובע מהקושי לקרוא אותיות כאלו בשוא נח, אבל אין זה שוא נע 'אמיתי' בדומה לחטפים שהוזכרו לעיל. ואכן ה'מנחת שי' (בראשית יב ג, ובקונטרסו 'מאמר המאריך') מביא שהמסורות נחלקו בזה ויש שמחשיבים אותו כשוא נח. [כמו כן כללי 'נסוג אחר' מוכיחים שבעלי הטעמים לא החשיבוהו כשוא נע גמור, בדיוק כמו החטפים דלעיל].

חמשת הכללים הללו מקובלים היום ללא עוררין. ואם כי הציבור האשכנזי ברובו אינו מקפיד על שוא נע במקום שאין ההיגוי מכריח אותו לכך - אך אצל בני עדות המזרח שהם יותר 'דייקי לישנא' אפשר לשמוע היטב את השואים הנעים, וכן אצל בעלי קריאה וכדומה שיש להם 'גפיל' בענייני דקדוק.

אך מה שמלמדים אותנו שירי המשקל של הראשונים הוא שהכלל השלישי - שוא הבא אחרי תנועה גדולה אינו כלל מוכרח. [התנועות הגדולות הן קמץ גדול, צירי, חולם, חיריק מלא, ושורוק ו (המכונה היום בטעות 'מלאפום') חוץ משורוק הנמצא בו"ו החיבור כגון וּבָכָן, שהשוא שאחריו הוא נח]. עובדה בולטת היא שכל שירי הראשונים - רבי שלמה אבן גבירול, רבי שמואל הנגיד, ראב"ע, ר' משה בן עזרא, רד"ק, רבי יהודה הלוי, ועוד ועוד - מלאים בשואים אחרי תנועה גדולה במקומות שהמשקל מכריח שהם חייבים להיות נחים. נסתפק בדוגמה אחת קלה כדי שלא להכביד על הקוראים; הזכרנו לעיל את שירי

הראשונים שמודפסים במסכת ברכות לפני הרי"ף. יש שם שיר לבעל המאור שכותרתו היא "שיר לרבינו זרחיה הלוי ז"ל מרובע ופשוט"

פירוש המלים 'מרובע ופשוט' הוא: **מרובע** - היינו בעל ארבע צלעות בכל שורה ובכל צלע ארבע הברות. **ופשוט** - היינו שאין בו יתידות כלל, ולכן אי אפשר שימצא בו שווא נע או חטף. והנה שתי שורות מתוך השיר:

יִזְרַח יְהוָה לִזְ/רְחִיָּה שְׁמִשׁ / צִדְקָתְךָ מִ/גִּיה אֶפֶל. - התי"ו של צִדְקָתְךָ נחה [בשיר זה אין יתידות כלל כמו שכתבנו]

חֲקָמוֹת בְּנֶתָה / בֵּיתָה, חֲצָבָה / עֲמוּדֶיהָ / בְּמָרוֹם עֶפֶל. - הנו"ן של בְּנֶתָה נחה, וכמו כן הצד"י של חֲצָבָה.

חדי עין יוכלו לראות כדברים האלו גם בשאר השירים המודפסים שם.

נקטנו בדיוקא את הלשון 'אינו כלל מוכרח', משום שנמצאים בשירי הראשונים גם שואים הבאים אחרי תנועה גדולה והם נעים לפי המשקל. מה שמראה שהם סברו ששוא זה יכול להיות נע ויכול להיות נח, אין בזה כלל ברזל.

ואין לומר שהשירים אינם ראייה כי הראשונים לא הקפידו על ענין השוא הנח בשיריהם - זה אינו משתי סיבות. האחת: לעולם לא נמצא אותם הופכים שוא נע לנח בשאר הכללים שהזכרנו לעיל, כגון תחילת מלה או אות דגושה או שוא שני מתוך שנים רצופים. זה מוכיח שאי הקפדתם על השוא דנן היא מכוונת. והשנית: ראב"ע בפרק על המשקלים בספרו 'צחות' (מהד' ברלין דף ז א. מהד' פיורדא דף יא א) מתלונן על רבי שלמה אבן גבירול שכתב את החרוז "מֶה לָךְ יְחִידָה תִּשְׁבִּי / דוּמָם כְּמֶלֶךְ בְּשָׁבִי" ומשיג עליו: "שלא עשה כהוגן במלת **תִּשְׁבִּי**, כי השי"ן הוא נח נראה (שוא נח) והוא הניעו בעבור המשקל".

למדים אנו מכאן שני דברים. ראשית: הראשונים הקפידו על המשקל עד כדי כך שראב"ע מתלונן על רשב"ג שהניע שוא נח בעבור המשקל. ושנית, שוא זה במלה **תִּשְׁבִּי** הוא נע לפי הכלל שבידינו [כי צירי הוא תנועה גדולה] וראב"ע מחשיבו כנח גמור עד כדי שהוא מקשה ממנו על רשב"ג.

[יצויין עם זאת שדברי ראב"ע לכשעצמם תמוהים. שכן הוא עצמו תופס בשיריו את השואים במלים יִשְׁבִּים וְאִשְׁבָּה כשואים נעים, ומה איפוא תלונתו על רשב"ג?]

ניקוד המלה יְהִיָּה

דוגמה נוספת לדבר שהשירים מלמדים אותנו הוא ניקוד המלה יְהִיָּה: לכאורה השוא שתחת הה"א הוא שוא נח, דוגמת המילים יִבְנֶה ויִקְנֶה. ואין הוא שוא נע - כי אז היה צריך להיות כאן חטף פתח או חטף סגול, כדרך האותיות הגרוניות שכשהם נזקקות לשוא נע - בא במקומו חטף.

אבל בעלי הקריאה קוראים בדרך כלל את הה"א של יְהִיָּה בשוא נע הנשמע כעין חיריק: יְהִיָּה. ואם ישאל השואל: ממתי שוא נע יכול להשמע כמו חיריק? התשובה היא שכל שוא נע הבא לפני יו"ד אמור להשמע כמו חיריק. כך אומרים התימנים עד היום, וכך נשתירה ההגייה בכל תפוצות ישראל במלה יְהִיָּה ובמלה נִיָּר שכולנו הוגים אותן - יְהִיָּהוּ, נִיָּר.

סבור הייתי מכל מקום שטעות היא בידם, והקושי להגות את הה"א בשוא נח הוא שדוחק אותם להניע את הה"א בשוא נע. כדרך המילים נֶאֱדָר אֶעֱבֹדָה לְמַעַנֵּנוּ שהזכרנו לעיל. אבל משירי הראשונים למדתי שגם הם היו מתייחסים לשוא זה כשוא נע; נביא את שירו של ראב"ע 'גלגל ומזלות' שבו קונן על רוע מזלו:

גִּלְגַּל וּמִזְלוֹת בְּמַעְמָדִם / נָטוּ בְּמַהֲלָכָם לְמוֹלַדְתִּי;

לו יִהְיוּ נִרוֹת סְחוּרְתִּי - לֹא-יִחַשְׁךָ שְׁמֶשׁ עַדִּי מוֹתִי!

אֵינֶנּוּ לְהַצְלִיחַ וְלֹא-אוֹכֵל / כִּי עֲוֹנוֹנִי כּוֹכְבִּי שְׁמִי;

לו אֶהְיֶה סֹחַר בְּתַכְרִיכֶיךָ - לֹא יִגְוֶעוּן אִישִׁים בְּכָל יָמַי!

מקצב השיר הזה הוא שתי תנועות, יתד ושתי תנועות, יתד ושתי תנועות - בכל צלע; הוי אומר שבכל שורה צריך לבוא שוא נע או חטף לאחר שתי הברות. לכן בשורה האחרונה מנוקדת הה"א של לו אֶהְיֶה בחטף סגול, כי לו אֶ הם שתי הברות, ואחר כך באה היתד: הֶהָ. ומאותה סיבה בדיוק - הה"א של 'לו יִהְיוּ' בשורה השניה היא שוא נע. והחלוקה היא לו יִ/הְיוּ.

כהאי גוונא עושה רבי משה בן עזרא בשירו 'אם מי ענבים':

אִם מִי-עֲנָבִים בְּמִים \ תִּמָּה ל' תִּשְׁנֶה כְּתָמִים

אֵיךְ יִהְיֶה אִישׁ אֲשֶׁר-בּוֹ \ חֶנֶף נֶרַע כְּתָמִים.

גם כאן, הה"א של 'יהיה' היא בשוא נע, והיא מקבילה לעי"ן של עֲנָבִים הנמצאת בשורה הקודמת.

ובשיר 'בכוס שוהם' (שמשקלו כמשקל 'אדון עולם') הוא כותב:

אֲשֶׁר יִחְזִיק לִבִּי חֲלֵשׁ \ נִיבֵא בְּקָרֵב עִם סָף

וְאֲשֶׁתָּה עַד מְרֹאשׁ תִּי \ בָּלֵא בֵּין יִהְיוּ בְּסָף

ושוב; הה"א של יִהְיוּ היא נעה, ומקבילה לק' של בְּקָרֵב שהיא בשוא נע.

כך עושה גם רד"ק בשירו 'השכל וידוע' שמשקלו כמשקל 'גלגל ומזלות' של ראב"ע (מודפס בסוף

ספר מכלול מהד' ליק עמ' קצד) בשורות ט/י:

פְּסָפִי - זֶהְבִּי הוּא נְטוּב סְחָרִי / הוּא יִהְיֶה מְכָרִי וּמִקְחִי

הוּא יִהְיֶה לְחָמִי בַּעַת אֶרֶעֱב / וּלְרִיב לְשׁוֹנוֹת יִהְיֶה שְׁלָחִי

רד"ק משתמש כאן שלש פעמים במלה 'יהיה', ובשלשתן הה"א נעה.

לסיכום, נגענו על קצה המזלג בעולם השירה והפיוט של רבותינו הראשונים. ביררנו את ענין

המשקל, ונגענו נגיעה כל שהיא בסוגי המשקלים. ולבסוף, הראינו כיצד אפשר ללמוד על ניקוד ונוסח

השיר מתוך המשקל, ואף ללמוד מכאן כללים הנוגעים ללשון הקודש בכללותה.